অধ্যায় ৪ ঃ উদাৰ নাৰীবাদ আৰু উগ্ৰ নাৰীবাদ

অধ্যায় গাঁথনি

৪.১ উদ্দেশ্য

৪.২ উদাৰ নাৰীবাদ (Liberal Feminism)

- ৪.২.১ উদাৰ নাৰীবাদী চিন্তাধাৰাৰ অৱধাৰণামূলক উৎস ঃ যুক্তিযুক্ততাৰ গুৰুত্ব
- ৪.২.২ ইউৰোপৰ প্ৰবুদ্ধি যুগত উদাৰ নাৰীবাদঃ সম শিক্ষা
- ৪.২.৩ ঊনবিংশ শতিকাত উদাৰ নাৰীবাদ ঃ সম স্বাধীনতা
- ৪.২.৪ বিংশ শতিকাত উদাৰ নাৰীবাদ ঃ অভেদ বনাম প্ৰভেদ
- ৪.২.৫ উদাৰ নাৰীবাদৰ সমালোচনা

৪.৩ উগ্ৰ নাৰীবাদ (Radical Feminism)

- ৪.৩.১ যৌনতা / সামাজিক লিংগ ব্যৱস্থা সম্পৰ্কীয় উগ্ৰ -ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী দৃষ্টিভংগী
- ৪.৩.২ যৌনতা/ সামাজিক লিংগ ব্যৱস্থা সম্পৰ্কীয় উগ্ৰ -সাংস্কৃতিক দৃষ্টিভংগী
- ৪.৩.৩ যৌনতা
- ৪.৩.৪ প্ৰজনন
- ৪.৩.৫ মাতৃত্ব
- ৪.৩.৬ উগ্ৰ নাৰীবাদৰ সমালোচনা

৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৪.৫ অধিক জানিবলৈ

৪.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- উদাৰ নাৰীবাদ আৰু ইয়াৰ অৱধাৰণামূলক উৎসবোৰৰ বিষয়ে বুজি পাব
- উদাৰ নাৰীবাদৰ বিভিন্ন ভাগ আৰু এই নাৰীবাদৰ সৈতে জড়িত অগ্ৰণী ব্যক্তিসকলৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- যুক্তিযুক্ততা (Rationality), সমতা (Equality), শিক্ষা আৰু স্বাধীনতা বিষয়ক উদাৰবাদী দৃষ্টিভংগীসমূহৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব
- উগ্ৰ নাৰীবাদ আৰু ইয়াৰ ভাগবোৰৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব

- সামাজিক লিংগ, যৌনতা, প্ৰজনন আৰু মাতৃত্ব বিষয়ক উগ্ৰ নাৰীবাদী দৃষ্টিভংগীসমূহৰ সৈতে পৰিচিত হ'ব পাৰিব

৪.২ উদাৰ নাৰীবাদ (Liberal Feminism)

নাৰীবাদী চিন্তাধাৰাৰ ইতিহাসক তলত দিয়া ভাগবোৰত ভগাব পাৰিঃ উদাৰ (Liberal), বৈপ্লৱিক (Radical), মাৰ্ক্সীয় / সমাজবাদী (Marxist/Socialist), মনোবৈশ্লেষিক (Psychoanalytic), যত্ন-নিবিষ্ট (Care-focused), বহু-সাংস্কৃতিক/ বিশ্বজনীন / ঔপনিৱেশিক (Multicultural/Global/Colonial), পাৰিপাৰ্শ্ব-নাৰীবাদ (Eco-Feminism) আৰু আধুনিক যুগৰ পৰৱৰ্তী সময়ৰ / তৃতীয় লহৰৰ নাৰীবাদ (Postmodern/Third Wave Feminism) । উদাৰ নাৰীবাদীসকলক দুভাগত ভগোৱা হয়- ধ্ৰুপদী (classical) আৰু কল্যাণকামী (Welfare)। ধ্ৰুপদী উদাৰ নাৰীবাদীসকলে ৰাজনৈতিক তথা ন্যায়িক অধিকাৰবোৰক অত্যন্ত আৱশ্যকীয় আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি গণ্য কৰে। সেয়েহে তেওঁলোকে সীমিত চৰকাৰ আৰু মুক্ত বজাৰৰ পোষকতা কৰে। ধ্ৰুপদী উদাৰ নাৰীবাদী চিন্তাধাৰাৰ এক বৃহৎ অংশ দখল কৰি থকা প্ৰধান বিষয়বোৰ হ'ল অভিব্যক্তি প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা, ধৰ্ম আৰু বিবেক (conscience)। ইয়াৰ বিপৰীতে কল্যাণকামী উদাৰ নাৰীবাদী চিন্তাধাৰাই সামাজিক তথা অৰ্থনৈতিক অধিকাৰবোৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। এই ভাগটোৰ সমৰ্থকসকলৰ মতে সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক অধিকাৰবোৰ হ'ল ন্যায়িক তথা ৰাজনৈতিক অধিকাৰ অনুশীলনৰ সম্ভাৱনীয়তাৰ চৰ্ত। তেওঁলোকে মানুহৰ বাবে, বিশেষকৈ সমাজৰ সা-সুবিধা বঞ্চিত শ্ৰেণীটোৰ বাবে চৰকাৰে সবল ভূমিকা লোৱাত জোৰ দিয়ে। তেওঁলোকৰ মতে চৰকাৰে এই শ্ৰেণীটোক ঘৰ, শিক্ষা, স্বাস্থ্য যত্ন আৰু সামাজিক সুৰক্ষা প্ৰদান কৰিব লাগে। কল্যাণকামী উদাৰ নাৰীবাদীসকলে বজাৰৰ সীমিত ভূমিকাৰ পোষকতা কৰে।

৪.২.১ উদাৰ নাৰীবাদী চিন্তাধাৰাৰ অৱধাৰণামূলক উৎস ঃ যুক্তিযুক্ততাৰ গুৰুত্ব

উদাৰবাদী ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰাই যুক্তিযুক্ততা বাহিৰ কৰাৰ সামৰ্থক মানুহৰ এটা বৈশিষ্ট্য বুলি গণ্য কৰে। মানুহক এই বৈশিষ্ট্যটোৱে অন্য জন্তুতকৈ পৃথক কৰে বুলি এই চিন্তা ধাৰাই কৰা বিশ্বাসতো এই সামৰ্থ পোষকতাকাৰী ভাৱৰ প্ৰতিফলন দেখা যায়। উদাৰবাদীসকলে বিভিন্ন ধৰণে যুক্তি (reasan)ৰ সংজ্ঞা দাঙি ধৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। কিন্তু তেওঁলোকে অৱধাৰণাটোৰ নৈতিক (moral) অথবা সুবিবেচনাপূৰ্ণ (prudanted) দিশ দুটা ব্যাখ্যাতহে অধিক গুৰুত্ব দিয়া দেখা যায়। নৈতিকতাৰ দিশেৰে যুক্তি মানে হ'ল ব্যক্তিগত স্ব-নিয়ন্ত্ৰণৰ মূল্যত জোৰ দিয়া নৈতিকতাৰ যুক্তিসংগত নীতিবোৰ বুজিবলৈ থকা মানুহৰ সামৰ্থ। আকৌ, সুবিবেচনাপূৰ্ণতাৰ দিশেৰে যুক্তি মানে হ'ল আত্মসন্তুষ্টিৰ মূল্যতজোৰ দিয়া প্ৰত্যাশিত ফলাফল লাভ কৰিবলৈ সৰ্বোত্তম সম্ভাব্য উপায় নিৰ্ণয় তথা বাছনি কৰিবলৈ থকা মানুহৰ সামৰ্থ। উদাৰবাদী সকলে 'ভাল' (good) তকৈ

'শুদ্ধ' (right) ক অধিক গুৰুত্ব দিয়ে। তেওঁলোকে ব্যক্তিগত অধিকাৰৰ সমগ্ৰ ব্যৱস্থাটোক যিটো ভিত্তিত ন্যায্যতা প্ৰদানৰ চেষ্টা কৰে সেই ভিত্তিটো হ'ল এই অধিকাৰবোৰে এনে এক সংৰচনা আগবঢ়ায় যিটোৰ পৰিসীমাৰ ভিতৰত মানুহে অন্যক তেওঁলোকৰ 'ভাল'বোৰৰ পৰা বঞ্চিত নকৰাকৈ নিজৰ বাবে থকা সুকীয়া 'ভাল' বোৰ বাছনি কৰিব পাৰে। ইয়াৰএটা উদাহৰণ হ'ল ধৰ্মীয় স্বাধীনতা। এই স্বাধীনতাই প্ৰত্যেক ব্যক্তিকে আধ্যাত্মিকতাৰ নিজস্ব ধৰণ অনুশীলন কৰাৰ সুবিধা দিয়ে। কিন্তু একাংশই 'ভালতকৈ শুদ্ধক' প্ৰাধান্য দিয়া নীতিটোৰ সমালোচনা কৰে। সমালোচকসকলে যুক্তি দৰ্শায় যে সম্প্ৰদায়ৰ কল্যাণৰ দিশটোৰ সৈতে আপোচ নকৰাকৈ ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ মাত্ৰা সৰ্বাধিক কৰি তোলা ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক অনুষ্ঠান গঢ়ি তোলাটো এটা প্ৰত্যাহ্বান মাথোন। এনে হ'লে সমলৰ পৰিমাণ সীমিত হোৱাৰ বাবে (উদাৰবাদীসকলৰ দাবী অনুসৰি) প্ৰত্যেক ব্যক্তিয়েই যিমান পাৰে সিমান সমল গোটাবলৈ আপ্ৰাণ চেষ্টা চলাব।

ব্যক্তিগত আৰু ৰাজহুৱা জীৱনত ৰাষ্ট্ৰৰ হস্তক্ষেপৰ বিষয়টো সন্দৰ্ভত ধ্ৰুপদী উদাৰবাদী অথবা ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী(Libertarian) আৰু কল্যাণকামী উদাৰবাদী অথবা সমতাবাদী (Egalitarian) সকলে ভিন ভিন মত পোষণ কৰে। ধ্ৰুপদী উদাৰবাদীসকলৰ মতে ৰাষ্ট্ৰই ব্যক্তিৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ, ভোট দানৰ অধিকাৰ, অভিব্যক্তি প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা, ধৰ্মীয় স্বাধীনতা, সংগঠিত হোৱাৰ স্বাধীনতা আদিৰ দৰে নাগৰিক স্বাধীনতাবোৰ সুৰক্ষিত ৰখাৰ দায়িত্বতে সীমাৱদ্ধ হৈ থকা উচিত। মুক্ত বজাৰত ৰাষ্ট্ৰই কোনো হস্তক্ষেপ কৰা অনুচিত। ৰাষ্ট্ৰই ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে সকলো লোককে সমান সুবিধা প্ৰদান কৰা উচিত যাতে সকলোৱে ৰাষ্ট্ৰীয় অৰ্থনীতিৰ পৰিসীমাৰ ভিতৰত আহৰণ কৰা সম্পত্তিৰ পৰিমাণ নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰে। আনহাতে, কল্যাণকামী উদাৰবাদীসকলে বিশ্বাস কৰে যে ৰাষ্ট্ৰই অৰ্থনৈতিক তাৰতম্য আঁতৰোৱা আৰু নাগৰিক স্বাধীনতা অক্ষুণ্ণ ৰখা-এই দুয়োটা বিষয়তে সমানে মনোনিৱেশ কৰা উচিত। তেওঁলোকৰ মতে বজাৰ এখনে আগবঢ়োৱা সা-সুবিধাবোৰ প্ৰত্যেক ব্যক্তিয়ে সমানে উপভোগ কৰাৰ সু বিধা নাপায়। সেয়েহে অসমতাৰ মাত্ৰা হ্ৰাস কৰিবলৈ কিছুমান দিশ ইফাল-সিফাল কৰি সকলোৰে অনুকূল সুবিধাসৃষ্টি কৰিবলৈ ৰাষ্ট্ৰৰ হস্তক্ষেপৰ প্ৰয়োজন হয়। যেনে- ন্যায়িক সেৱা, বিদ্যালয় ঋণ, কমখৰছী গৃহ নিৰ্মাণ, স্বাস্থ্য যত্ন, সামাজিক সুৰক্ষা আদিৰ ক্ষেত্ৰত ৰাষ্ট্ৰৰ হস্তক্ষেপৰ প্ৰয়োজন। তেতিয়াহে বজাৰে সৃষ্টি কৰা অসমতাৰ মাত্ৰা কমাব পৰা যাব।

সমসাময়িক উদাৰ নাৰীবাদীসকলে কল্যাণকামী উদাৰবাদীসকলৰ আৰ্হিটোৰ পোষকতা কৰা দেখা যায়। ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা গম পোৱা গ'ল যে ধ্ৰুপদী উদাৰ ভাৱধাৰা আৰু কল্যাণমুখী ভাৱ ধাৰাই মিলি উদাৰ নৰীবাদী চিন্তাৰ ভেটি গঢ়ি তুলিছে।

৪.২.২ ইউৰোপৰ প্ৰবুদ্ধি যুগত উদাৰ নাৰীবাদঃ সম শিক্ষা

ঔদ্যোগিক পুঁজিবাদে সবল খোপনি পোতাৰ আগতে পৰিয়ালৰ পুৰুষ আৰু মহিলা সদস্যই মিলি ঘৰ আৰু বাহিৰৰ সকলোবোৰ উৎপাদনশীল কাম-কাজ কৰিছিল। কিন্তু ঔদ্যোগিক পুঁজিবাদৰ শক্তিয়ে লাহে লাহে শ্ৰমিকক ঘৰৰ পৰা ৰাজহুৱা কৰ্মস্থানবোৰলৈ উলিয়াই নিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। নাৰী সমাজত এই কাৰ্যৰ বিৰূপ প্ৰভাৱ পৰিল। তেওঁলোক ঘৰৰ চাৰিবেৰৰ মাজত নিচেই সামান্য অথবা কোনো উৎপাদনশীল কাৰ্য নকৰাকৈ আৱদ্ধ হৈ ৰ'ল। মেৰী ৱু'লষ্টোনক্ৰাফ্ট তেওঁৰগ্ৰন্থ (*A Vindication of the Rights of Women*) ত লিখিছে ঃ "মহিলাসকলক নিজাববীয়াকৈ কোনো সিদ্ধান্ত ল'বলৈ দিয়া নহৈছিল, তেওঁলোকৰ ক্ষেত্ৰত স্বতন্ত্ৰতাৰ নাটনি ঘটিছিল আৰু তেওঁলোকক যুক্তি-বুদ্ধি প্ৰয়োগৰ সামৰ্থ বিকশিত কৰাত নিৰুৎসাহিত কৰা হৈছিল। এই কথাবোৰে কালক্ৰমত নাৰীক যুক্তিযুক্ততাপূৰ্ণ সত্তা ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা নকৰি নৈতিকতা আৰু আৱেগৰ প্ৰতিনিধি ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল।"

ৱু'লষ্টোনক্ৰাফ্টৰ দৰে উদাৰ নাৰীবাদীসকলে নাৰীৰ যুক্তিবাদী তথা নৈতিক দুয়ো ধৰণৰ সামৰ্থৰ বিকাশ ঘটাব পৰা শিক্ষাৰ পোষকতা কৰিছিল। এনে শিক্ষাই নাৰীকো নিজৰ মানৱীয় সম্ভাৱনীয়তাবোৰৰ পূৰ্ণ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সক্ষম কৰি তুলিব বুলি কোৱা হৈছিল। উদাৰবাদীসকলে যুক্তিযুক্ততাক সেইটো বিশেষ কাৰক বুলি গণ্য কৰিছিল যিটোৱে মানুহক অন্য জন্তুৰ পৰা পৃথক কৰে। সেয়েহে, সমাজে পুৰুষক দিয়াৰ দৰে হুবহু শিক্ষা নাৰীকো দিয়া উচিত বুলি তেওঁলোকে মত পোষণ কৰিছিল। ৱু'লষ্টোনক্ৰাফ্টৰ দৰে উদাৰ নাৰীবাদীসকলে শিক্ষাৰ সৈতে জড়িত পৰম্পৰাগত পুৰুষ বৈশিষ্ট্যবোৰক নাৰী শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰয়োগ কৰিব পৰা নিৰ্ভুল পথ বুলি গণ্য কৰিছিল। তেওঁলোকে নাৰীকো স্বতন্ত্ৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণকাৰীৰ ভূমিকা লোৱাটো বিচাৰিছিল। কিন্তু শৈক্ষিক সীমাবদ্ধতাৰ বাবে নাৰীয়ে স্ব-নিয়ন্ত্ৰণৰ অধিকাৰ লাভ কৰিব পৰা নাছিল। নাৰীৰ বাবে সুলভ শিক্ষাই কোনো ধৰণৰ গঠনমূলক দিক্ নিৰ্দেশনা দিব নোৱাৰিছিল। উদাৰ নাৰীবাদে পুৰুষৰ পৰা পৃথকে নাৰীৰ ৰাজনৈতিক তথা অৰ্থনৈতিক স্বাধীনতা প্ৰয়োজনীয় বুলি ভবা নাছিল। ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে তেওঁলোকে যুক্তি দৰ্শাইছিল যে 'উচ্চ শিক্ষিতা' নাৰী স্ব-নিয়ন্ত্ৰিত সত্তাত পৰিণত হ'বলৈ অৰ্থনৈতিক দিশেৰে স্বাৱলম্বী হোৱাৰ প্ৰয়োজন নাই। তেওঁলোকে কেৱল নাৰী এক সুকীয়া ব্যক্তিসত্তাৰ অধিকাৰী হোৱাটো বিচাৰিছিল। পৰম্পৰাগত উদাৰ নাৰীবাদী স কলৰ বাবে নাৰী কেৱল পুৰুষক সুখ আৰু সন্তুষ্টি প্ৰদান কৰাৰ এক 'উপায়' (means) নহয়, নাৰী নিজেই এক সম্পূৰ্ণতা (an end in herself)। নাৰী স্ব নিৰ্ণয়ৰ সম্পূৰ্ণ সামৰ্থযুক্ত এক যুক্তিযুক্ততাসম্পন্ন প্ৰতিভূ (agent)।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ১ ঃ উদাৰ নাৰীবাদৰ ভাগবোৰ কি কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ২ ঃ A Vindication of the Right of Women গ্ৰন্থখন কোনে লিখিছিল?

.....

.....

৪.২.৩ ঊনবিংশ শতিকাত উদাৰ নাৰীবাদ ঃ সম স্বাধীনতা

ঊনবিংশ শতিকাৰ উদাৰ নাৰীবাদৰ দুগৰাকী প্ৰধান সমৰ্থক হ'ল জন ষ্টুৱার্ট মিল (১৮০৬-১৮৭৩) আৰু হেৰিয়েট টেইলৰ (মিল) (১৮০৭-১৮৫৮)। দুয়োগৰাকীৰে বহুল পঠিত ৰচনা কেইখনমান হ'ল টেইলৰ আৰু মিলে যুটীয়াভাৱে লিখা *(Early Essays on Marriage and Divorce(1832)*। টেইলৰে লিখা *(Enfranchisement of Women(1851)*। মিলে লিখা *(The Subjection of Woman(1869)* পূৰ্বসূৰীসকলৰ দৰে মিল আৰুটেইলৰেও নাৰীক যুক্তিবাদী কৰি তোলাত গুৰুত্ব দিছিল। কিন্তু তেওঁলোকে যুক্তিযুক্ততাক কেৱল নৈতিকতাৰ দিশটোকে সাঙুৰি ন'লৈ সুবিবেচনাকো স্থান দিছিল।তেওঁলোকৰ মতে সুবিবেচনাপূৰ্ণ যুক্তিবাদী চিন্তাৰ অধিকাৰী হোৱাৰ লগতে নাৰীৰ বাবে স্বতন্ত্ৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ সামৰ্থও সমানে গুৰুত্বপূৰ্ণ। লিংগভিত্তিক সমতা অথবা সামাজিক লিংগভিত্তিক ন্যায় পাবলৈ নাৰীকো পুৰুষৰ দৰে একে শিক্ষাৰে শিক্ষিতা কৰি তুলিব লাগিব, সমান ৰাজনৈতিক অধিকাৰ আৰু অৰ্থনৈতিক সা-সুবিধা প্ৰদান কৰিব লাগিব। টেইলৰে পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল যে গৃহিনী আৰু মাতৃ হোৱাৰ লগতে নাৰীয়ে পৰিয়ালক পাৰ্থিৱ দিশেৰে সহায় কৰিব পৰাকৈ এটা বৃত্তিও বাছি লোৱা উচিত। তেওঁৰ মতে তেতিয়াহে নাৰী প্ৰকৃত অৰ্থত পুৰুষৰ সমান হ'ব পাৰিব। টেইলৰৰ দৃষ্টিভংগী অনুসৰি চাকৰিয়াল মহিলাসকলে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে ঘৰুৱা কাম-কাজত সহায় কৰা লোক ৰাখিব পাৰে। অৱশ্যে এই কথাৰ পৰা গম পোৱা যায় যে টেইলৰ নিজে উচ্চ মধ্যবিত্ত পৰিয়ালৰ মহিলা আছিল। তেওঁৰ লেখনীবোৰতো সাধাৰণ নাৰীৰ সলনি এটা অধিক সা-সুবিধা উপভোগকাৰী শ্ৰেণীৰ নাৰীৰ অৱস্থাহে প্ৰতিফলিত হয়।

আনহাতে মিলে সাধাৰণভাৱে নাৰী আৰু পুৰুষৰ মাজত কোনো বৌদ্ধিক আৰু নৈতিক প্ৰভেদ থকাটো অস্বীকাৰ কৰিছে। তেওঁৰ মতে নাৰী আৰু পুৰুষৰ মাজত থকা বৌদ্ধিক ব্যৱধান হ'ল পুৰুষে লাভ কৰা শিক্ষা আৰু সমাজত পুৰুষে উপভোগ কৰা সুবিধাজনক স্থিতিৰ ফলাফল মাথোন। তেওঁ নাৰীক ভোটাধিকাৰ প্ৰদানৰো গোহাৰি জনাইছিল। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে নাৰীকো যদি সক্ৰিয় ৰাজনৈতিক নিৰ্বাচনতঅংশগ্ৰহণ কৰাৰ অধিকাৰ দিয়া হয়, তেন্তে তেওঁলোকেও সমাজৰ পৰা লাভ কৰা সা-সুবিধাবোৰ সম্পৰ্কে সচেতন হ'ব আৰু নিজৰ ভোট প্ৰদান কৰিব। ভোট দিয়াৰ অধিকাৰে তেওঁলোকক পৰিয়ালৰ চাৰিসীমা অতিক্ৰম কৰি সমাজখনৰ বিষয়ে চিন্তা কৰিবলৈ শিকাব। কিন্তু সাধাৰণভাৱে নাৰীৰ বৌদ্ধিক সামৰ্থৰ প্ৰতি উচ্চ মনোভাৱথকা সত্বেও মিলে এই অনুমানো ব্যক্ত কৰিছিল যে আদৰ্শ পৰিস্থিতিত নাৰীয়ে সদায় চাকৰিতকৈ পৰিয়ালক প্ৰাধান্য দিব।

৪.২.৪ বিংশ শতিকাত উদাৰ নাৰীবাদঃ অভেদ বনাম প্ৰভেদ

উদাৰ নাৰীবাদৰ পৰিৱৰ্তনশীল বৈশিষ্ট্য আৰু 'অভেদ বনাম প্ৰভেদ' (Sameness -Vs.- Difference) ক লৈ চলা বিতৰ্ক হ'ল বিংশ শতিকাৰ অংশ। বেটী ফ্ৰাইডেন (১৯২১-২০০৬) ৰ লেখনীত এই দুটা দিশ স্পষ্টকৈ ধৰা পৰে। ফ্ৰাইডেনৰ তিনিখন বহুল পঠিত ৰচনা হ'ল *The Feminine Mystique,1963, The Second Stage,1981* আৰু *The Fountain of Age(1993)* ।

প্ৰথম অৱস্থাত ফ্ৰাইডেনে এই মত প্ৰকাশ কৰিছিল যে সমসাময়িক নাৰীয়ে ৰাজহুৱা কৰ্মস্থানত অৰ্থবহ পূৰ্ণকালীন চাকৰি বিচাৰি লোৱা উচিত। কিন্তু ইয়াৰ বাবে নাৰীয়ে বিবাহ নাইবা মাতৃত্ব বলিদান দিয়াটো তেওঁ বিচৰা নাছিল। তেওঁৰ মতে পৰিয়ালত নাৰীৰ আংশিক অনুপস্থিতিয়ে পতি আৰু ল'ৰা-ছোৱালীক অধিক আত্মনিৰ্ভৰশীল কৰি তুলিব। ফ্ৰাইডেনে বিবাহ অনুষ্ঠান আৰু মাতৃত্বৰ ধাৰণাটোক যথোচিত মৰ্যাদা প্ৰদান কৰি নাৰীৰ স্ব-পৰিচয়, সমতা আৰু ৰাজনৈতিক ক্ষমতা লাভৰ প্ৰয়োজনীয়তাত গুৰুত্ব দিছিল। ১৯৬৩ চনত লিখা ধ্ৰুপদী ৰচনা *The Feminine Mystique* ত এই কথা ফ্ৰাইডেনে বহলাই আলোচনা কৰিছে। কিন্তু ফ্ৰাইডেনে আওকাণ কৰা এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা হ'ল এয়াই যে পৰিয়ালৰ ভিতৰ আৰু বাহিৰত কিছুমান সংৰচনামূলক পৰিৱৰ্তন সাধন নোহোৱা পৰ্যন্ত আনকি সমাজৰ সা-সুবিধাপ্ৰাপ্ত শ্ৰেণীটোৰ মহিলা সদস্যাসকলৰ বাবেও বিবাহ, মাতৃত্ব তথা এটা সফল চাকৰিৰ দায়িত্ব সমানে আগবঢ়াই নিয়াটো কঠিন হৈয়েই ৰ'ব।

তেওঁৰ দ্বিতীয়খন প্ৰখ্যাত ৰচনা *'The Second Stage'* ত ফ্ৰাইডেনে এই কথাত জো�ৰ দিছিল যে ব্যক্তিগত আৰু ৰাজহুৱা উভয় খণ্ডতে সমানে নিজ নিজ ব্যক্তিত্বৰ পূৰ্ণতা প্ৰাপ্তিৰ বাবে সকলোবোৰ প্ৰয়োজনীয় সামাজিক প্ৰমূল্য, নেতৃত্ব শৈলী তথা আনুষ্ঠানিক সংৰচনাৰ বিকাশ ঘটাবলৈ নাৰী আৰু পুৰষে সমানে কাম কৰিব লাগিব। এই প্ৰসংগতে তেওঁ 'ফ্লেক্সিটাইম' (কামতযোগ দিয়া আৰু কৰ্মবিৰতিৰ সময় কৰ্মচাৰীয়ে নিজে ঠিক কৰিব পৰা ব্যৱস্থা) প্ৰচলনৰ প্ৰয়োজনীয়তাত জোৰ দিছিল। এই ব্যৱস্থা নাৰী, বিশেষকৈ মাতৃসকলৰ বাবে উপযোগী। এনে ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলন ঘটিলে তেওঁলোকে ল'ৰা-ছোৱালীৰ উপযুক্ত যত্ন ল'ব পাৰিব। একেদৰে, তেওঁ ৰাজহুৱা জীৱনত নাৰীৰ লীনভৱন আৰু ব্যক্তিগত জীৱনত পুৰুষৰ লীনভৱনৰ প্ৰয়োজনীয়তাত গুৰুত্ব দিছিল। অন্যথা নাৰীয়ে সদায় পুৰুষতকৈ কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰি যাব লাগিব বুলি তেওঁ মত পোষণ কৰিছিল। ফ্ৰাইডেনৰ মতে সমতাৰ অধিকাৰী হ'বলৈ নাৰীয়ে পুৰুষৰ সৈতে থকা প্ৰভেদবোৰ অস্বীকাৰ কৰাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই। দুয়োটা লিংগৰ মাজত সমতা নিশ্চিত কৰাৰ বাবে তেওঁ সামাজিক লিংগ নিৰপেক্ষ আইন(gender neutral) তকৈ সামাজিক লিংগ নিৰ্দিষ্ট আইন (gender specific laws) প্ৰণয়নত অধিক গুৰুত্ব দিছিল।

ফ্ৰাইডেনৰ তৃতীয়খন প্ৰখ্যাত ৰচনা *The Fountain of Age* ত তেওঁ 'উভয় লৈঙ্গিকতা' androgyny ৰ আলোচনা কৰিছিল। তেওঁৰ বৰ্ণনা মতে বয়স বঢ়াৰ লগে লগে মানুহ পুৰ্ণ বিকশিত হয় আৰু ধ্ৰুবত্বযুক্ত লিংগ ভূমিকাবোৰ অতিক্ৰম কৰে। প্ৰাপ্তবয়স্কই সেইবোৰ দিশত মনোনিৱেশ কৰে যিবোৰ তেওঁলোকে যুৱাৱস্থাত বিকশিত নকৰাকৈ এৰি থৈ গৈছিল। ফ্ৰাইডেনৰ মতে উভয় লৈঙ্গিক বৈশিষ্ট্যৰ মানুহবোৰ সবাতোকৈ সুখী। বিষয়টো ব্যাখ্যা কৰোঁতে তেওঁ 'মানৱীয় সমগ্ৰতা' (human wholeness)ত জোৰ দিছে। তেওঁৰ মতে এয়াই হ'ল 'নাৰীবাদৰ প্ৰকৃত প্ৰতিশ্ৰুতি' (true promise of feminism)। নাৰীবাদ সদায় নাৰী সংক্ৰান্তীয় সমস্যাৰ উৰ্দ্ধলৈ যোৱা উচিত। ই মূৰ্ত, ব্যৱহাৰিক আৰু দৈনন্দিন সমস্যাবোৰ লৈ পুৰুষৰ সমভাগী হৈ কাম কৰাৰ চেষ্টা চলোৱা উচিত। তেতিয়াহে নাৰী আৰু পুৰুষ উভয়ে সমানভাৱে জীৱন যাপন আৰু কাম কৰি যাব পাৰিব।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ফ্লেক্সিটাইম কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৪ ঃ উভয় লৈঙ্গিক ব্যক্তিত্ব কেনে ধৰণৰ?

.....

.....

৪.২.৫ উদাৰ নাৰীবাদৰ সমালোচনা

নব্য-উদাৰ নাৰীবাদে প্ৰায়েই উদাৰ নাৰীবাদক অগ্ৰাহ্য কৰে। নব্য-উদাৰ বাদীসকলে প্ৰদৰ্শন কৰা প্ৰধান যুক্তিটো হ'ল উদাৰ নাৰীবাদী চিন্তাধাৰাই সকলো নাৰীৰ স্বাৰ্থৰ পোষকতা কৰা নাছিল। তেওঁলোকে কেৱল এটা বিশেষ সুবিধাভোগী শ্ৰেণীৰ নাৰীৰ স্বাৰ্থৰ পোষকতা কৰিছিল। এই নাৰীসকলে বিভিন্ন সা-সুবিধা লাভ কৰিছিল বাবে পুৰুষৰ দৰে চিন্তা আৰু কাম কৰিব পাৰিছিল।

➢ **যুক্তি, স্বাধীনতা আৰু আত্ম-নিয়ন্ত্ৰণ**

এলিচন জেগাৰ (ছেপ্টেম্বৰ, ২৩, ১৯৪২) এ তেওঁৰ গ্ৰন্থ *Feminist Politics and Human Nature* (১৯৮৩)ত উদাৰ নাৰীবাদৰ সমালোচনা কৰিছে। তেওঁৰ মতে উদাৰ নাৰীবাদীসকলে সমৰ্থন কৰা যুক্তিযুক্ত, মুক্ত আৰু আত্ম-নিয়ন্ত্ৰিত সত্তা লিংগবোৰৰ মাজত নিৰপেক্ষ ৰূপত নাথাকে। উদাৰ নাৰীবাদীসকলকে ধৰি অধিকাংশ ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদীয়েই আদৰ্শ দ্বৈতবাদ (normative dualism) ক মানি লৈছে। আদৰ্শ দ্বৈতবাদ দৃষ্টিভংগীৰ মতে শৰীৰৰ প্ৰকাৰ্য আৰু ক্ৰিয়া-কলাপতকৈ মনৰ প্ৰকাৰ্য আৰু কাৰ্যকলাপ অধিক উন্নত। জেগাৰৰ মত অনুসৰি আদৰ্শ দ্বৈতবাদৰ সৈতে থকা এই সংলগ্নতাই নাৰীবাদৰ বাবে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। প্ৰথমতে ই শাৰীৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ আৰু প্ৰকাৰ্যবোৰৰ মান অৱনমিত কৰে আৰু দ্বিতীয়তে এই ধাৰণাটোৱে 'ৰাজনৈতিক আত্মকেন্দ্ৰিকতা' (Political Solipsism) আৰু 'ৰাজনৈতিক সন্দেহপ্ৰৱণতা (Political Skepticism) ৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। ৰাজনৈতিক আত্মকেন্দ্ৰিকতা হ'ল এটা বিশ্বাস। এই বিশ্বাসে যুক্তিবাদী আৰু স্বনিয়ন্ত্ৰণৰ সামৰ্থযুক্ত ব্যক্তিক অন্য ব্যক্তিতকৈ পৃথক বুলি ভাবিবলৈ শিকায়। এনে ব্যক্তিৰ প্ৰয়োজন আৰু আগ্ৰহবোৰো পৃথক তথা কেতিয়াবা পৰস্পৰৰ সৈতে বৈসাদৃশ্যযুক্ত হ'ব পাৰে। ৰাজনৈতিক সন্দেহপ্ৰৱণতাও এক বিশ্বাস। এই বিশ্বাস মতে মানৱ কল্যাণ কোনবোৰ উপাদানেৰে সৃষ্টি হ'ব পাৰে আৰু মানৱ কল্যাণ কিদৰে সাধন কৰিব পৰা যায় আদিৰ দৰে ৰাজনৈতিক দৰ্শনৰ সৈতে জড়িত কিছুমান মৌলিক প্ৰশ্নৰ কোনো উমৈহতীয়া উত্তৰ নাই। জেগাৰে ৰাজনৈতিক আত্মকেন্দ্ৰিকতাৰ সমালোচনা কৰি কৈছে যে সামাজিকভাৱে নিৰ্মিত প্ৰয়োজন আৰু ইচ্ছাই ব্যক্তিগত পৰিচয় নিৰ্ণয় কৰে অথবা ব্যক্তিগত সত্তাবোৰ হ'ল এটা সমূহৰ সৃষ্টি । তেওঁ উদাৰ নাৰীবাদীসকলৰ

ৰাজনৈতিক সন্দেহপ্ৰৱণতাৰ সমালোচনা কৰি কৈছে যে বিষয়টো সত্তা (Self) ৰ এটা অতিবিমূৰ্ত্ত আৰু ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী অৱধাৰণা নিৰ্ভৰশীল।

➢ **পুৰুষকেন্দ্ৰিক প্ৰমূল্যবোৰত মাত্ৰাধিক গুৰুত্ব আৰোপ**

জ্যাঁ বেথ্‌কে এল্‌শ্যটেইন (১৯৪১-২০১৩) নামৰ স্বনামধন্য ব্যক্তি-সামূহিকতাবাদী ৰাজনৈতিক তাত্ত্বিগৰাকীয়ে উদাৰ নাৰীবাদৰ সমালোচনা কৰি কৈছে যে ই তথা কথিত পুৰুষকেন্দ্ৰিক প্ৰমূল্যবোৰক অধিক গুৰুত্ব দিয়ে। তেওঁ ফ্ৰাইডেন, ৰু'লষ্টোনক্ৰাফ্‌ট, মিল আৰু টেইলৰৰ দৰে উদাৰ নাৰীবাদীসকলৰ সমালোচনাত লিখিছে যে তেওঁলোকে পুৰুষৰ সত্তাক মানৱ সত্তাৰ সৈতে আৰু পুৰুষোচিত গুণবোৰক মানৱ গুণৰ সৈতে তুলনা কৰিছে। তেওঁ উদাৰ নাৰীবাদৰ তিনিটা প্ৰধান আসোঁৱাহ আঙুলিয়াই দেখুৱাইছে। প্ৰথমটো হ'ল- এই নাৰীবাদে কয় যে যদি নাৰীয়ে মন বান্ধে তেন্তে তেওঁলোকো পুৰুষৰ দৰে হ'ব পাৰে। দ্বিতীয়টো হ'ল- উদাৰ নাৰীবাদীসকলে দাবী কৰে যে বেছিভাগ নাৰীয়েই পুৰুষৰ দৰে হ'ব বিচাৰে। তৃতীয় আসোঁৱাহটো হ'ল- এই নাৰীবাদৰ মতে সকলো নাৰীয়েই পুৰুষৰ দৰে হ'বলৈ বিচৰা উচিত।

এল্‌শ্যটেইনে কঠোৰ ভাষাৰে সমালোচনা কৰা আন এটা বিষয়টো হ'ল পুৰুষ-নাৰীৰ মাজৰ প্ৰভেদবোৰ জীৱতত্ত্বৰ নিয়মৰ পৰিৱৰ্তে সংস্কৃতিৰ পৰা উদ্ভূত বুলি উদাৰ নাৰীবাদীসকলে মানি চলা সাধাৰণ বিশ্বাস। উদাৰ নাৰীবাদীসকলে কিছুমান সামাজিক লিংগ প্ৰভেদ জৈৱিক কাৰকৰ দ্বাৰা নিৰ্ণিত হোৱাৰ সম্ভাৱনীয়তাক মানি নলয় বাবেও এল্‌শ্যটেইনে ইয়াৰ সমালোচনা কৰিছে। তেওঁ এয়াও নিৰীক্ষণ কৰিছিল যে উদাৰ নাৰীবাদীসকলে পুৰুষৰ দৰে হ'ব বিচৰা নাৰীৰ সংখ্যা প্ৰয়োজতকৈ অধিক বুলি ধৰি লৈছিল। এনেবোৰ আসোঁৱাহৰ বিপৰীতে এল্‌শ্যটেইনে পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল যে নাৰীয়ে এনে এখন সমাজ গঢ়াৰ বাবে কাম কৰা উচিত য'ত পুৰুষ আৰু নাৰী উভয়ে বন্ধু আৰু পৰিয়ালক পৰ্যাপ্ত সময় দিয়াৰ লগতে নিজ নিজ বৃত্তিৰ সৈতে জড়িত দায়ৱদ্ধতাবোৰকো সুকলমে আগবঢ়াই লৈ গৈ থাকিব পাৰে।

➢ **প্ৰজাতিবাদ, জাতিবাদ আৰু ভিন্নলৈঙ্গিকতাবাদ**

উদাৰ নাৰীবাদীসকলে বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে কৃষ্ণাংগ মহিলাসকলক আওকাণ কৰি কেৱল শ্বেতাংগ, মধ্যবিত্ত আৰু ভিন্নলৈঙ্গিক নাৰীৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষাত মনোনিৱেশ কৰিছিল বুলিও সমালোচনাৰ সন্মুখীন হৈছে। তৃণমূল পৰ্যায়ৰ উদাৰ নাৰীবাদীসকলৰ মাজতেই জাতিবাদ (classism)ৰ অস্তিত্ব আছিল। তেওঁলোকৰ অধিকাংশই আছিল উচ্চ মধ্যবিত্ত পৰিয়ালৰ সদস্য। ভিন্নলৈঙ্গিকতাবাদ আছিল উদাৰ নাৰীবাদৰ বাবে সমস্যাৰ সৃষ্টিকাৰী আন এক বিষয়। অধিকাংশ উদাৰ নাৰীবাদীয়ে আশংকা কৰিছিল যে নাৰী অধিকাৰ আন্দোলনৰ ভিতৰ চ'ৰাত গা কৰি উঠা এক সৱৰ আৰু মূৰ্ত সমলৈঙ্গিক নাৰীৰ গোট এটাৰ বাবে

সাধাৰণ নাগৰিকে নাৰীৰ অধিকাৰ বিষয়ক সমস্যাবোৰৰ চৰ্চাৰ পৰা নিজকে ক্ৰমে আঁতৰাই নিব।

৪.৩ উগ্ৰ নাৰীবাদ (Radical Feminism)

১৯৬০ আৰু ১৯৭০ ৰ দশকত এদল নাৰীবাদীয়ে উদাৰ নাৰীবাদৰ আদৰ্শটোৰ বিৰোধিতা কৰিছিল। এই নাৰীবাদী দলটোৱে নিজকে সমাজ সংস্কাৰকৰ সলনি বিপ্লৱী বুলি গণ্য কৰিছিল। সেয়েহে তেওঁলোক উগ্ৰ নাৰীবাদী বুলি জনাজাত হৈছিল। তেওঁলোকৰ দাবী অনুসৰি নাৰীক নাৰী হোৱাৰ সুবাদতে কৰা দমনৰ আন সকলোবোৰ মানৱীয় দমনতকৈ অধিক মৌলিক বৈশিষ্ট্য আছে। এই প্ৰসংগতে এলিচন জেগাৰ আৰু পউলা ৰোথেনবাৰ্গ (জানুৱাৰী১৭, ১৯৪৩) এ আগবঢ়োৱা উগ্ৰ নাৰীবাদী সকলৰ দৃষ্টিভংগীৰ পৰা পাঁচটা প্ৰধান বিষয় উল্লেখ কৰিব পৰা যায়। বৈপ্লৱিক নাৰীবাদী দৃষ্টিভংগী অনুসৰি-

- নাৰী হ'ল ঐতিহাসিকভাৱে পৃথিৱীৰ প্ৰথমটো নিপীড়িত মানৱ গোট।
- ইয়াৰ প্ৰসাৰ সবাতোকৈ ব্যাপক। প্ৰতিখন জ্ঞাত মানৱ সমাজতে ইয়াৰ অস্তিত্ব আছে বুলি ক'ব পাৰি।
- নিপীড়নৰ ই হ'ল সবাতোকৈ কঠিন ৰূপ। শ্ৰেণী সমাজ প্ৰথাৰ বিলোপ সাধনৰ দৰে সামাজিক পৰিৱৰ্তনেও ইয়াক নিৰ্মূল কৰিব নোৱাৰে।
- নিপীড়নে নাৰীক গুণগত আৰু পৰিমাণগত দুয়োটা দিশেৰে সৰ্বাধিক যাতনা দিয়ে। কিন্তু নিপীড়ক আৰু নিৰ্যাতিতাৰ মাজত থকা লিংগভিত্তিক পক্ষপাতিত্বৰ বাবে এনে নিপীড়ন প্ৰায়েই ধৰা নপৰে।
- নাৰী নিপীড়নক আন সকলোবোৰ নিপীড়ন বুজাৰ এক আৰ্হি হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

উগ্ৰ নাৰীবাদীসকলে লিংগবাদ (Sexism) ক প্ৰথম, সৰ্বাধিক ব্যাপ্ত অথবা গুৰুতৰ মানৱ দমনৰ ৰূপ বুলি মানি লয়। কিন্তু এই দমন নিৰ্মূল কৰাৰ দৃষ্টিভংগীৰ মাজত ভিন্নতা আছে। এনে দৃষ্টিভংগীবোৰক দুটা বহল ভাগত ভগোৱা হয়- উগ্ৰ ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী নাৰীবাদী (Radical Libertarian Feminists) আৰু উগ্ৰ সাংস্কৃতিক নাৰীবাদী (Radical Cultural Feminists)। দুয়োটা ভাগৰ সমৰ্থনকাৰীয়ে লিংগবাদৰ বিৰুদ্ধে যুঁজাৰ ভিন্ ভিন্ উপায়ৰ কথা কৈছে।

উগ্ৰ ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী নাৰীবাদীসকলে দাবী কৰে যে এটা বিশেষ নাৰীসুলভ লিংগ পৰিচয়ে এক সম্পূৰ্ণ মানৱ ব্যক্তিত্বলৈ নাৰীৰ সম্ভাব্য বিকাশ সীমাবদ্ধ কৰিব। সেয়েহে তেওঁলোকৰ মতে নাৰীয়ে এটা উভয়লৈঙ্গিক ব্যক্তিত্ব (androgynous personality) বিকাশৰ চেষ্টা কৰা উচিত। উভয়লৈঙ্গিক ব্যক্তিত্ব মানে হ'ল নাৰীসুলভ (ভাল) আৰু পুৰুষসুলভ (ভাল) উভয় ধৰণৰ বৈশিষ্ট্যৰে গঢ়ি লোৱা ব্যক্তিত্ব।

ইয়াৰ বিপৰীতে উগ্ৰ সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলে মত পোষণ কৰে যে নাৰী সদায় নাৰী/

নাৰীসুলভ হৈ ৰোৱাই ভাল। নাৰীয়ে সদায় নাৰীৰ দৰে হোৱাৰ চেষ্টা কৰা উচিত। তেওঁলোকে নাৰীৰ সৈতে সাংস্কৃতিকভাৱে যুক্ত কৰা প্ৰমূল্য আৰু গুণবোৰ আহৰণ কৰাত জোৰ দিয়া উচিত। তেওঁলোকে পুৰুষৰ সৈতে সাংস্কৃতিক ভাৱে যুক্ত কৰা প্ৰমূল্য আৰু গুণবোৰ আহৰণত গুৰুত্ব দিব নালাগে। সাংস্কৃতিক তাৰতম্য থকা সত্বেও সকলো নাৰীয়ে একেবোৰ নাৰী প্ৰকৃতিৰ মাজৰ এটা প্ৰকৃতি ভাগ বাটোৱাৰা কৰে। পুৰুষে এই প্ৰকৃতিক যিমানেই কম প্ৰভাৱিত কৰিব পাৰে সিমানেই মংগল।

৪.৩.১ লিংগ সামাজিক লিংগ ব্যৱস্থা সম্পৰ্কীয় উগ্ৰ-ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী দৃষ্টিভংগী

উগ্ৰ-ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী নাৰীবাদী গেইলি ৰুবিন (১৯৪৯-) এ লিংগ সামাজিক লিংগ ব্যৱস্থা (sex/gender system) টোক এনে এক বিন্যাস সমষ্টি বুলি অভিহিত কৰিছে যিটোৰ দ্বাৰা এখন সমাজে জৈৱিক লৈঙ্গিকতা (biological sexuality)ক মানৱ কাৰ্যকলাপৰ ফললৈ ৰূপান্তৰ কৰিব পাৰে। পিতৃপ্ৰধান সমাজে পুৰুষ-নাৰীৰ জীৱতত্ত্বৰ সৈতে জড়িত কিছুমান সত্যতাক পুৰুষ-নাৰীৰ সামাজিক লিংগ পৰিচয় তথা সুকীয়া আচৰণ নিৰ্মাণৰ ভেটি হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰে। এই ভেটিয়ে পুৰুষক সবল আৰু নাৰীক নিৰ্বলী কৰি তোলে। ইয়াকে কৰিবলৈ যাওঁতে পিতৃপ্ৰধান সমাজখনে সদস্যসকলক এই বুলি পতিয়ন নিয়ায় যে সমাজখনৰ সাংস্কৃতিক সংৰচনাবোৰ 'স্বাভাৱিক' (natural) আৰু সেয়েহে মানুহৰ জৈৱিক লিংগৰ সৈতে জড়িত সাংস্কৃতিক পৰিচয় তথা আচৰণবোৰ যথাৰ্থভাৱে প্ৰদৰ্শন কৰাতেই মানুহৰ 'স্বাভাৱিকতা' (normality) নিৰ্ভৰ শীল।

কেট মিলেট (১৯৩৪-২০১৭) এ ১৯৭০ চনত প্ৰকাশিত গ্ৰন্থ, *The Sexual Politics* ত এই দৃষ্টিভংগী সদৰি কৰিছিল যে নাৰীক স্বতন্ত্ৰ কৰাৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ ব্যক্তিগত আৰু ৰাজহুৱা উভয় জগততে পুৰুষৰ নিয়ন্ত্ৰণ নাইকিয়া কৰিব লাগিব। এই নিয়ন্ত্ৰণ নাইকিয়া কৰিবলৈ পুৰুষ-নাৰী উভয়েই লিংগৰ ধাৰণাটো নোহোৱা কৰিব লাগিব। পিতৃপ্ৰধান সমাজে নিৰ্মাণ কৰা লিংগ ভিত্তিক সামাজিক প্ৰস্থিতি, ভূমিকা আৰু মানসিক সংস্থিতি (temperament) বিশেষভাৱে নিৰ্মূল হোৱাটো বাঞ্ছনীয়।

আন এগৰাকী উগ্ৰ ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী নাৰীবাদী শুলামিথ ফায়াৰষ্টোন (১৯৪৫-২০১২) এ দাবী কৰিছিল যে নাৰীৰ আনুগত্য আৰু পুৰুষৰ আধিপত্যৰ লৈঙ্গিক / ৰাজনৈতিক আদৰ্শৰ ব্যৱহাৰিক ভিত্তিটো পুৰুষ আৰু নাৰীৰ জনন ভূমিকাৰ পৰা সৃষ্ট। নিজৰ যুক্তিৰ সপক্ষত তেওঁ স্বাভাৱিক প্ৰজননতকৈ কৃত্ৰিম প্ৰজনন ব্যৱস্থাৰ প্ৰতি সমৰ্থন

ব্যক্ত কৰিছিল। ফায়াৰষ্টোনৰ মতেই জৈৱিক পৰিয়ালৰ প্ৰয়োজনীয়তা নাইকিয়া কৰিব আৰু পৰ্যায়ক্ৰমে পুৰুষ আৰু নাৰী জৈৱিক সামাজিক লিংগভিত্তিক ভূমিকা পালনৰ দায়িত্বৰ পৰা মুক্ত হ'ব পাৰিব।

৪.৩.২ লিংগ / সামাজিক লিংগ ব্যৱস্থা সম্পৰ্কীয় উগ্ৰ-সাংস্কৃতিক দৃষ্টিভংগী

প্ৰখ্যাত উগ্ৰ -সাংস্কৃতিক নাৰীবাদী মেৰিলিন ফ্ৰেন্চ (১৯২৯-২০০৯) এ পুৰুষ নাৰীৰ প্ৰভেদৰ বাবে সামাজিকীকৰণ (প্ৰতিপালিত) প্ৰক্ৰিয়াতকৈজৈৱিক (প্ৰাকৃতিক) কাৰকহে অধিক দায়ী বুলি মত পোষণ কৰিছিল। তেওঁ এই বুলিও দাবী কৰিছিল যে নাৰীক দমন কৰা কথাটোৱে যুক্তিৰ দিশেৰে মানৱ দমনৰ আন সকলোবোৰ ৰূপৰ কথা বুজাব পাৰে। ফ্ৰেন্চৰ মতে যদি নাৰীৰ ওপৰত পুৰষৰ আধিপত্যক ন্যায়সংগত বুলি প্ৰমাণ কৰিব পাৰি, তেন্তে সকলো ধৰণৰ আধিপত্যকে ন্যায্যতা প্ৰদান কৰোটো সম্ভৱ। তেওঁৰ দৃষ্টিভংগী অনুসৰি পুৰুষপ্ৰধান সমাজ ব্যৱস্থাৰ উৎপত্তিৰ আঁৰৰ কাৰণটো হ'ল নাৰী প্ৰকৃতিক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ পুৰুষৰ মনত জন্মা ইচ্ছা। এনে সমাজ ব্যৱস্থাই এনে এটা পদানুক্ৰমিক প্ৰক্ৰিয়া অনুসৰণ কৰে যিটোৱে আন সকলো গুণতকৈ ক্ষমতাক অধিক মূল্য দিয়ে। তেওঁ কৈছিল যে পুৰুষক প্ৰাধান্য দিয়া আদৰ্শই সৃষ্টি কৰা পুংলিঙ্গৰ সমাজখনত নাৰীসুলভ প্ৰমূল্যবোৰ পুনৰ সংহত কৰিব লাগিব। ফ্ৰেন্চৰ মতে উভয়লৈঙ্গিক বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ সমাজেই হ'ল শ্ৰেষ্ঠ সমাজৰ আৰ্হি। ইয়াত পুৰুষ আৰু নাৰী উভয়েই ঐতিহাসিকভাৱে নাৰীসুলভ বুলি স্বীকৃত স্নেহ, কৰুণা আৰু প্ৰতিপালনৰ দৰে বৈশিষ্ট্যবোৰ আৰু নিয়ন্ত্ৰণ, সম্পত্তিৰ গৰাকী হোৱাৰ বোধ তথা সামাজিক প্ৰস্থিতিৰ দৰে ঐতিহাসিকভাৱে স্বীকৃত পুৰুষোচিত প্ৰমূল্যবোৰ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে।

৪.৩.৩ যৌনতা

উগ্ৰ -ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী আৰু উগ্ৰ -সংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলে যৌনতা (Sexuality) সম্পৰ্কীয় ভিন্ ভিন্ দৃষ্টিভংগী সমৰ্থন কৰে। প্ৰথমে আমি যৌনতাৰ উগ্ৰ-ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী দৃষ্টিভংগীবোৰলৈ চাও আহক-

- সকলো যৌন অনুশীলনৰেই অৱদমনৰ দ্বাৰা সৃষ্ট বৈশিষ্ট্য কিছুমান আছে। পিতৃপ্ৰধান বুৰ্জোৱা সমাজে যৌন সংখ্যালঘুসকলক নিন্দা কৰে আৰু সংখ্যা গৰিষ্ঠ শ্ৰেণীটোক নিয়ন্ত্ৰণ কৰি ৰাখে। ইয়াৰ বাবে এনেবোৰ সমাজে সকলো লোকৰ যৌন স্পৃহাক অৱদমিত কৰে।
- নাৰীবাদীসকলে যৌন সংখ্যালঘুক নিন্দা কৰা আৰু তেনে লোকৰ স্বাধীনতাত বাধা-নিষেধ জাপি সকলে তাত্ত্বিক বিশ্লেষণ, ন্যায়িক নিষেধাজ্ঞা আৰুনৈতিক ৰায় মানি ল'বলৈ অস্বীকাৰ কৰা উচিত।

- নাৰীবাদীসকলে নাৰীৰ যৌনতা নিয়ন্ত্ৰণৰ অধিকাৰ পুনৰ নিজৰ হাতলৈ অনা উচিত।
- উগ্ৰ -ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী নাৰীবাদীসকলৰ মতে সেইটো সম্পৰ্ককেই এক আদৰ্শ যৌন সম্পৰ্ক বুলি ক'ব পাৰি য'ত দুগৰাকী সমান, সম্পূৰ্ণৰূপে সন্মতি থকা অংশীদাৰে নিজৰ পছন্দ অনুসৰি যিকোনো উপায়েৰে তেওঁলোকৰ যৌন আনন্দ সৰ্বাধিক কৰি তুলিবলৈ আলাপ আলোচনাৰ মাধ্যমেৰে সিদ্ধান্ত লয়।

উগ্ৰ-সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলৰ যৌনতা সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগীবোৰ এনে ধৰণৰ-

- ভিন্নলৈঙ্গিক সম্পৰ্কবোৰক নাৰীক যৌন বস্তুকৃত আদৰ্শটোৱে বিভিন্ন বৈশিষ্ট্য প্ৰদান কৰিছে। এই আদৰ্শটোৱে নাৰীৰ দেহত পুৰুষে চলোৱা যৌন হিংসাকো সমৰ্থন কৰে।
- নাৰীবাদীসকলে পুৰুষৰ যৌন হিংসা সমৰ্থন কৰা অথবা স্বাভাৱিক বুলি গণ্য কৰা যিকোনো যৌন অনুশীলন মানি ল'বলৈ অস্বীকাৰ কৰা উচিত।
- উগ্ৰ-সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলৰ মতে নাৰীয়ে নিজৰ যৌন অগ্ৰাধিকাৰ অনুসৰি নিজৰ যৌনতাৰ ওপৰত পুনৰ নিয়ন্ত্ৰণ সাব্যস্ত কৰা উচিত।
- এটা আদৰ্শযৌন সম্পৰ্ক হ'ল সেইটো যিটোত দুগৰাকী সম্পুৰ্ণ সন্মতি থকা সমান অংশীদাৰ থাকে। এনে অংশীদাৰ দুগৰাকীৰ মাজত আবেগিক সম্পৰ্ক থাকে আৰু তেওঁলোক কোনো ধ্ৰুৱকীকৃত ভূমিকাত ভাগ নলয়।

৪.৩.৪ প্ৰজনন

প্ৰজনন (Reproduction) সম্পৰ্কেও উগ্ৰ-ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী আৰু উগ্ৰ-সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলে ভিন্ ভিন্ দৃষ্টিভংগী সমৰ্থন কৰে।

উগ্ৰ ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী নাৰীবাদীসকলে বিশ্বাস কৰে যে নাৰীয়ে স্বাভাৱিক প্ৰজনন প্ৰক্ৰিয়াৰ সলনি কৃত্ৰিম প্ৰক্ৰিয়া অৱলম্বন কৰা উচিত। নাৰীয়ে যিমানেই স্বাভাৱিক প্ৰজনন প্ৰক্ৰিয়াত ভাগ লোৱাটো কমাই দিব সিমানেই তেওঁলোকে সমাজৰ উৎপাদনশীল কাম-কাজত নিজকে জড়িত কৰিবলৈ সময় আৰু শক্তি পাব।

উগ্ৰ-সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলে বিশ্বাস কৰে যে স্বাভাৱিক প্ৰজনন প্ৰক্ৰিয়াই নাৰীৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষা কৰে। তেওঁলোকৰ মতে নাৰীৰ পৰম শক্তি হ'ল নতুন জীৱন সৃষ্টি কৰিব পৰা ক্ষমতাটো। এই শক্তি অবিহনে নাৰী পুৰুষৰ ক্ষমতাৰ অধীন হৈ পৰিব।

৪.৩.৫ মাতৃত্ব

উগ্ৰ -ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী নাৰীবাদীসকলে জৈৱিক মাতৃত্বৰ বিৰুদ্ধে সবল যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰিছে। এন অ'ক্লী (জানুৱাৰী ১৭, ১৯৯৪) এ জৈৱিক মাতৃত্বৰ অনুকূল প্ৰধান সামাজিক অনুমানবোৰৰ সমালোচনা কৰিছে। এনে অনুমানৰ প্ৰথমটো হ'ল সকলো

নাৰীয়েই মাক হোৱাটো আৱশ্যকীয়। দ্বিতীয় অনুমানটোৰ মতে মাতৃক সন্তান লাগিবই, অন্যথা তেওঁ ক্ৰমে হতাশাগ্ৰস্ত হৈ পৰিব আৰু তৃতীয় অনুমানটো হ'ল সন্তানক মাতৃৰ প্ৰয়োজন।অ'ক্লীয়ে এই তিনিওটা অনুমানৰ সালোচনা কৰি কৈছেযে সামাজিক মাতৃসকল জৈৱিক মাতৃৰ সমানেই সুফলদায়ী। সন্তানকজৈৱিক মাতৃতকৈ জৈৱিক পিতৃৰহে অধিক প্ৰয়োজন। ল'ৰা - ছোৱালী ডাঙৰ কৰাত পুৰুষেও এক গৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিবলৈ নাৰীৰ সমানে সক্ষম। তেওঁৰ অন্তিম সমালোচনা মতে মাত্ৰ এগৰাকী ব্যক্তিয়ে এটা সন্তানৰ যত্ন লোৱাটো সামূহিক সামাজিকীকৰণ অথবা 'একাধিক মাতৃৰ প্ৰতিপালন' (multiple mothering) তকৈ উন্নত হ'ব বুলি কোনো কথা নাই। অ'ক্লীৰ পূৰ্বানুমান অনুসৰি জৈৱিক মাতৃত্ব নাৰীৰ এক স্বাভাৱিক প্ৰয়োজনীয়তা নহয়। একেদৰে, জৈৱিক মাতৃৰ দ্বাৰা প্ৰতিপালিত হোৱাটো সন্তানৰ বাবেও স্বাভাৱিক প্ৰয়োজনীয়তা নহয়। তেওঁৰ মতে জৈৱিক মাতৃত্ব হ'ল এটা সামাজিক নিৰ্মাণ আৰু দমনৰ এক আহিলা।

ইয়াৰ বিপৰীতে উগ্ৰ-সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলৰ মতে কোনো নাৰীয়েই স্বতন্ত্ৰতাৰ নামত স্ত্ৰী জীৱতত্ত্বই আগবঢ়োৱা সুযোগ পৰিত্যাগ কৰা অনুচিত। ইয়াৰ সলনি নাৰীয়ে নিজৰ চৰ্ত অনুসৰি জৈৱিক মাতৃত্বৰ অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰা উচিত। প্ৰজনন প্ৰযুক্তিয়ে নাৰীক সম্পূৰ্ণৰূপে স্বতন্ত্ৰ কৰিব নোৱাৰে. প্ৰতিগৰাকী নাৰীয়ে নিজে সৰ্বোত্তম বুলি ভবা ধৰণে নিজৰ শৰীৰটো ব্যৱহাৰ কৰাৰ সুযোগ পোৱা উচিত। তেওঁলোকে নাৰীসুলভ প্ৰমূল্যেৰে সন্তান ডাঙৰ-দীঘল কৰা উচিত।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ৫ ঃ উগ্ৰ নাৰীবাদৰ ভাগবোৰ কি কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৬ ঃ উগ্ৰ -সাংস্কৃতিক নাৰীবাদৰ মতে পিতৃপ্ৰধান সমাজ ব্যৱস্থা মানে কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৭ ঃ উগ্ৰ নাৰীবাদৰ কোনটো শাখাই জৈৱিক মাতৃত্বৰ বিৰুদ্ধে যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰিছে?

.....

.....

৪.৩.৬ উগ্ৰ নাৰীবাদৰ সমালোচনা

সমালোচকসকলৰ মতে উগ্ৰ নাৰীবাদেও উদাৰ নাৰীবাদৰ দৰে একেৰোৰ ভুলকেই নিজ চিন্তাত স্থান দিছে। ভুলটো হ'ল দুয়ো ধৰণৰ নাৰীবাদে সকলো বস্তুকে একোটা 'পছন্দ' কৰাত জোৰ দিয়ে। কিন্তু পিতৃপ্ৰধান সমাজ এখনত নাৰীৰ 'পছন্দ' কৰিব পৰা সামৰ্থ তেনেই সীমাবদ্ধ।

সমালোচকসকলে ভাবে যে উগ্ৰ-সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলে পুৰুষ আৰু নাৰীক জৈৱিক আৰু জীৱাস্তি তাত্ত্বিক (ontologically) ভাৱে দুটা সম্পূৰ্ণ ভিন্ন জীৱ তথা দুয়োটাৰে কোনোটোৱে প্ৰকৃতি সলনি কৰিব নোৱাৰি বুলি কৰা দাবীটো ভুল। সমালোচকসকলে বৈপ্লৱিক-সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলক এয়াও পৰামৰ্শ দিছে যে তেওঁলোকে নাৰী আৰু পুৰুষক স্থিৰ ভূমিকাত বন্দী কৰি সৃষ্টি কৰা শিতানবোৰ নিজ চিন্তাধাৰাৰ পৰা বাদ দিব লাগে। তেওঁলোকে ভবাৰ দৰে প্ৰতিগৰাকী পুৰুষ শোষণকাৰী অথবা দমনকাৰী আৰু প্ৰতিগৰাকী মহিলা এনে শোষণ- দমনৰ বলি নহ'বও পাৰে। নিজ যুক্তিৰ সমৰ্থনত সমালোচকসকলে সামাজিক ইতিহাসত প্ৰধান ভূমিকা লোৱা মহিলা আৰু নাৰী স্বাধীনতা বিষয়ক আন্দোলনলৈ সমৰ্থন আগবঢ়োৱা পুৰুষসকলৰ কথা উল্লেখ কৰিছে।

উগ্ৰ-ব্যক্তি স্বাতন্ত্ৰ্যবাদী আৰু বৈপ্লৱিক-সাংস্কৃতিক নাৰীবাদীসকলে অনাৱশ্যকীয় মেৰুবিভাজন এৰাই চলিবলৈ তেওঁলোকৰ মাজৰ ব্যৱধান আঁতৰোৱাৰ প্ৰয়োজন আছে।

৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- নাৰীবাদী চিন্তা ধাৰাৰ ইতিহাসক বিভিন্ন ভাগত ভগাব পাৰি।
- উদাৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰাতেই উদাৰ নাৰীবাদৰ উৎসও লুকাই আছে।
- উদাৰ নাৰীবাদক দুটা বহল ভাগত ভগোৱা হয়- ধ্ৰুপদী উদাৰ নাৰীবাদ আৰু কল্যাণকামী উদাৰ নাৰীবাদ।
- উদাৰ নাৰীবাদে সামৰি লোৱা দুটামান প্ৰধান দিশ হ'ল- যুক্তিযুক্ততা, শিক্ষাৰ অধিকাৰ, সমতাৰ অধিকাৰ, অভেদ বনাম প্ৰভেদ আদি।
- মেৰী ৱু'লষ্টোনক্ৰাফ্ট, জে. এইছ. মিল,হেৰিয়েট টেইলৰ (মিল), বেটী ফ্ৰাইডেন হ'ল উদাৰ নাৰীবাদৰ সমৰ্থনকাৰী কেইগৰাকীমান প্ৰখ্যাত ব্যক্তি।